

บทที่ ๑
บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

“นันทบุรี” หรือ เมืองน่าน ในอดีตเป็นรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำทางตะวันออกของภาคเหนือ โดยการนำของพระยาภูคามาตั้งศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เป็นชื่อเมืองในอดีตอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในหุบเขาภาคเหนือ) ประชากรส่วนใหญ่ของเมืองน่านประกอบด้วยคนเมืองหรือไทยวนซึ่งสืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรเก่า นอกจากคนเมืองแล้วยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่ในเขตเมืองน่าน เช่น ไทลื้อ ลัวะ ขมุ ม้ง เมี่ยน ผิตองเหลือง และ เหาะ

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดูเหมือนว่าไทลื้อจะเป็นผู้มีแบบแผนการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่คล้ายกันกับของคนเมืองในพื้นที่นั้นเป็นอย่างมาก ทั้งรูปแบบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดระเบียบทางสังคมและประเพณีพิธีกรรม (กรมศิลปากร, ๒๕๓๐:๔๑) ไทลื้อในจังหวัดน่าน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอต่างๆ คือ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมือง อำเภอสันติสุข อำเภอสองแคว และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า การอพยพและตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในเมืองน่าน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตในสมัยที่พม่าปกครองนั้น มีการอพยพโยกย้ายผู้คนเป็นจำนวนมาก ชาวเมืองย่างจำนวนหนึ่งถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่น บ้านเมืองถูกทำลายจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๒๔๖ เจ้าเมืองเลน ซึ่งเป็นเมืองลื้อในเชียงตุงได้อพยพไพร่พลชาวไทลื้อมาอยู่ที่เมืองย่าง โดยตั้งหมู่บ้านที่บ้านหัวไต้ หรือบ้านนาคำ (สมพงษ์ จิตอารีย์, ๒๕๔๕: ๑๕)

หลังจากล้านนาเป็นอิสระจากพม่าแล้ว เมืองน่านเริ่มฟื้นฟูบ้านเมือง โดยเริ่มนโยบายน “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ทั้งโดยสันติวิธีและการใช้กำลังกวาดต้อน พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงการกวาดต้อนและกวาดต้อนชาวลื้อจำนวนมากมาสู่เมืองน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๓๓ มีชาวขงหรือชาวลื้อจากเมืองของจำนวน ๖๐๐ คน อพยพมาตั้งถิ่นฐานในเมืองน่าน ในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ เจ้าหลวงเชียงของนาราชภูรจำนวน ๕๐๐ คราวเรือนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในน่านโดยสมัครใจ ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ เจ้านายเมืองน่านยกกองทัพไปตีสิบสองปีนนาแล้วนำเอาเจ้านายขุนนางลื้อพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการไปกรุงเทพฯ และในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ เจ้านายเมืองน่านกวาดต้อนคนจากเมืองฉ้า เมืองพง เชียงแขง และเมืองหลวงภูคาเข้ามาอีกประมาณ ๖,๐๐๐ คน (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๓๗: ๑๕) ใน

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระบัญชาให้เจ้านันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านยกทัพไปตีแคว้นสิบสองปันนาที่เชียงรุ่งและกวาดค่อนครอบครัวไทลื้อจากเมืองพงเมืองห่วน เมืองล่า (ล่า) และเมืองอื่นไว้ในเขตนครน่านประมาณพันคนเศษ และให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองเชียงม่วนและเชียงคำ ปัจจุบันเชียงม่วนและเชียงคำเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดพะเยา (สมใจ แซ่โจ้ว และวีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๔๑: ๖)

การอพยพโยกย้ายของชาวไทลื้อในสมัยหลัง ๆ เกิดจากความต้องการหนีภัยสงคราม และปัญหาทางการเมืองของบ้านเมืองของคนมากกว่าจะถูกกวาดค่อนเข้ามา เนื่องจากเมืองน่านอยู่ใกล้กับลาวและใกล้ชิดกับสิบสองปันนา จึงทำให้น่านรับเอาพลเมืองไทลื้อจากทั้งสองแหล่งเข้ามาอยู่เสมอโดยมาตามเส้นทางจากเมืองของ เมืองเลน เมืองหงสา เมืองเงิน ถึงเมืองปัว ชาวไทลื้อในเมืองน่านจึงมาจากหลายท้องถิ่น ได้แก่ เมืองล่า เมืองเลน เมืองซอน เมืองยอง เมืองขู่ เมืองหลวย เชียงแขง เมืองสิง เชียงลาบ เมืองเงิน เมืองพวน เมืองลวง เชียงฮ่อน เชียงลม เชียงรุ่ง และเมืองงอบ (สมพงษ์ จิตอารีย์, ๒๕๔๕: ๒๐)

ไทลื้อในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มีเฉพาะที่หมู่บ้านห้วยโก๋น ตำบลห้วยโก๋น เท่านั้น ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองเงิน แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เหตุผลที่ชาวไทลื้อ เมืองเงินต้องอพยพย้ายถิ่นก็เพื่อหนีภัยสงคราม หนีการกดขี่ของรัฐบาลฝรั่งเศสที่เข้ามามีอำนาจในประเทศลาวขณะนั้น โดยฝรั่งเศสใช้กำลังทหารเข้าควบคุม กดขี่ข่มเหง เรียกเก็บภาษีค่าหัว คนละ ๔-๖ เหรียญฝรั่งเศส ใครไม่มีเงินจ่ายค่าภาษี ก็ถูกบังคับให้ทำงานหนัก เช่น สร้างถนน สร้างอ่างเก็บน้ำ ชาวไทลื้อจากเมืองเงินได้อพยพย้ายกลับไปลาวอีกครั้ง เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เหลือประมาณ ๕๐ ครอบครัว ที่ยังอาศัยอยู่ในบ้านห้วยโก๋น เช่นเดิม แต่แล้วในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เมืองเงินถูกตีแตก จึงมีการอพยพหนีกลับมาอีกโดยครั้งนี้หนีไปอยู่บ้านสบละะ รินน้ำน่าน (บ้านห้วยโก๋นเก่า) รวมที่เหลืออีก ๕๐ ครอบครัวที่อยู่เดิมจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ นายอำเภอทุ่งช้างได้ขึ้นมาตรวจเยี่ยม พบว่าราษฎรอยู่กันอย่างกระจัดกระจายจึงสั่งให้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มตั้งหมู่บ้านขึ้น ประมาณ ๑ ปี จึงรวบรวมได้สำเร็จและจัดทำทะเบียนราษฎรให้แก่ชาวบ้าน (ธนิกานต์ ทาย้าย, ๒๕๔๕: ๓๖ - ๓๗)

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ประเทศไทยได้ตกอยู่ภายใต้ภาวะความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง โดยแบ่งแยกเป็นฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายคอมมิวนิสต์ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ขยายเข้ามาในพื้นที่เขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จัดตั้งเป็นฐานที่มั่นสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ในเขตภาคเหนือ กองทัพไทยจึงจัดกำลังมารับผิดชอบในพื้นที่และตั้งฐานปฏิบัติการ ณ บ้านห้วยโก๋น ทำหน้าที่สกัดกั้นเส้นทางส่งเสบียง ลำเลียงอาวุธ ด้วยการปฏิบัติการจิตวิทยา การข่าว ยุทธการ

และการสนับสนุนการสร้างเส้นทางเลียบชายแดนบ้านปอน-น้ำเลียง-สบปิ่น-ห้วยโก๋น จนกระทั่งความรุนแรงประทุ มีการปะทะต่อสู้กันเสียเลือดเนื้อมากมาย และเป็นที่มาของ “วีรกรรม ๑๑ ทหารกล้า” ณ บ้านบ้านห้วยโก๋น ซึ่งภายหลังได้มีการสร้างอนุสาวรีย์เป็นอนุสรณ์สถานให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านห้วยโก๋นต้องอพยพย้ายถิ่นกลับไปกลับมามากหลายครั้ง ทั้งส่วนที่อพยพกลับไปลาว และอพยพลงเขตตำบลปอน อำเภอทุ่งช้างจนกระทั่งชาวบ้านสามารถกลับขึ้นมาได้เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่ไม่สามารถเข้าอยู่อาศัยที่เดิมได้เพราะพื้นที่เต็มไปด้วยกับดักระเบิด ความหวาดกลัวยังไม่จางหาย จึงตั้งบ้านเรือนได้แค่ที่สบแหวนอันเป็นที่อยู่ปัจจุบัน

นอกจากชาวไทยลื้อในบ้านห้วยโก๋นแล้ว เขตพื้นที่ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ตำบล คือตำบลห้วยโก๋น และตำบลขุนน่าน ยังประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือ ชาวลัวะ ซึ่งเป็นชนดั้งเดิมและมีจำนวนประชากรคิดเป็น ๑๘ เปอร์เซ็นต์ของประชากรในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลขุนน่าน สำหรับชาวลัวะในตำบลห้วยโก๋นอาศัยอยู่เฉพาะในบ้านสบปิ่น บ้านห้วยคงและบ้านห้วยทรายขาวเท่านั้น

ชาวขมุ เป็นชนดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบ้านใหม่ไชยณรงค์ ตำบลห้วยโก๋น เป็นกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวลัวะและสามารถพูดภาษาลัวะได้ ส่วนคนเมืองหรือชาวพื้นเมือง ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ เป็นผู้ที่ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในตำบลขุนน่าน คือ บ้านค่าน บ้านเปียงก่อ และบ้านนาคุ ทั้งสามหมู่บ้านนี้จึงเป็นหมู่บ้านคนเมืองที่ชอบอาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบใกล้ๆ แม่น้ำ มีวิถีชีวิตทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและภาษาเหมือนคนพื้นราบ

ชาวเหาะหรือเฮาะ คือ อีกกลุ่มชนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลห้วยโก๋น จากการสังเกตเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในจังหวัดน่าน มักมีการนับรวมชาวเหาะว่าเป็นลัวะหรือถิ่น ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว ชาวเหาะมีรูปแบบของวิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวลัวะหลายประการ ปัจจุบันชาวเหาะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบ้านปางหก และบ้านปิ่น ตำบลห้วยโก๋น

ชาวไทยลื้อในบ้านห้วยโก๋นมีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ ๓๐๐ หลังคาเรือนมีประชากรประมาณ ๕๐๐ คน (ข้อมูลปกครอง, ๒๕๔๕) นอกจากชาวไทยลื้อบ้านห้วยโก๋นแล้วยังมีชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ชาวไทยลื้อต้องดำเนินชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์ด้วย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ลัวะ เหาะ รวมถึงคนเมือง ซึ่งนับเป็นชนกลุ่มใหญ่ของจังหวัดน่าน การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ผนวกกับการมีสำนึก

ทางประวัติศาสตร์ การระลึกถึงอดีตจึงกระตุ้นให้ชาวไทลื้อพยายามรักษา สร้างและแสดงอัตลักษณ์ แห่งชาติพันธุ์ไทลื้อออกมา โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้าง สืบทอด และแสดงอัตลักษณ์ ที่ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ เหล่านั้นด้วย

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น มักสืบเนื่องมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และมีความ เกี่ยวเนื่องกับการนับถือผี เช่น พิธีตั้งกรรมหลวง (หรือเทศน์มหาชาติ) เกิดจากความเชื่อว่าการदान ธรรมเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ อานิสงส์จากการदानและได้ฟังกรรมหลวงนี้ จะทำให้ชีวิตเป็นสุข การदानกรรมหลวงของชาวไทลื้อ ยังแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ การदानธรรมไปภพหน้าและ การदानธรรมให้คนตาย

ชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋นนับถือผีเจ้าพ่อม้าขาวร่วมกัน เจ้าพ่อม้าขาวเป็นผีบ้านผีเมืองที่ชาว ไทลื้ออัญเชิญมาจากผาวิคงข่อยเพื่อให้คอยปกป้องรักษาและคุ้มครองลูกหลานชาวไทลื้อ พิธีเลี้ยงผี เจ้าพ่อม้าขาว ถือเป็นพิธีที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติร่วมกันทุกครัวเรือนและต้องประกอบพิธีทุกปีโดยมี ชาวเจ้าเป็นคนกลางทำหน้าที่ติดต่อ หรือสื่อสารกับผีเจ้าพ่อในรูปแบบของการเก็บเมล็ดข้าวสารเพื่อ เลี้ยงทวย นอกจากชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋นส่วนใหญ่จะนับถือศรัทธาเจ้าพ่อม้าขาวเหมือนกันแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าชาวไทลื้อ แต่ละคุ้มในบ้านห้วยโก๋นมีการยอมรับนับถือ และบูชาผีประจำคุ้มของตน ซึ่งมีชื่อ และตำนานบอกความเป็นมาที่แตกต่างกันออกไป เช่น ชาวไทลื้อในคุ้มชบาทองนับถือเจ้า ตู๋หมอน ชาวไทลื้อ คุ้มชบาไพร นับถือเจ้าพญาจอมผาหรือเจ้าพญาคำแดง ชาวไทลื้อคุ้มบัวตอง คุ้ม เอื้องฟ้าและคุ้มกุหลาบปากลับยอมรับนับถือเจ้าพญาหลวงหาญ ตำนานและความเชื่อของชาวไทลื้อ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า สิ่งเหล่านี้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างและแสดงอัต- ลักษณ์ของชาวไทลื้อได้หรือไม่ อย่างไร

หากสังเกตรูปแบบวัฒนธรรมของชาวไทลื้อในด้านการแต่งกายแล้ว ผู้วิจัยพบว่าในวันปกติ ชาวไทลื้อก็จะแต่งกายตามสมัยนิยมนั่นคือแต่งเหมือนคนเมืองทั่วไป แต่ชาวไทลื้อตั้งแต่วัยเด็กถึง วัยชรา โดยเฉพาะผู้หญิงจะแต่งกายตามรูปแบบไทลื้อในช่วงเทศกาลหรือวันสำคัญต่างๆ เช่น วัน สงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือในงานที่ทางอำเภอได้จัดขึ้นและกำหนดให้ชาวบ้าน แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของตนเข้าร่วมงาน อาทิ งานวันพ่อแห่งชาติ งานวันแม่แห่งชาติ งาน กีฬาสัมพันธ์เฉลิมพระเกียรติ - เมืองเงิน นอกจากนี้ เด็กนักเรียนก็จะใส่ชุดไทลื้อในทุกวันศุกร์ตามที่ โรงเรียนได้กำหนดนโยบายให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดประจำถิ่น และในช่วงเทศกาลงานบุญ หรือ งานที่ทางโรงเรียน ตำบล หรืออำเภอได้จัดขึ้นเช่นกัน ที่นับเป็นช่องทางให้ชาวไทลื้อได้มีโอกาส แสดงอัตลักษณ์ไทลื้อผ่านการแสดงพื้นบ้าน ดังเช่น การขับลื้อ และการฟ้อนเจิง ดบมะผาบ

จากการรวบรวมข้อมูลด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น ทำให้ทราบว่าผ้าทอเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของหมู่บ้าน ในระดับตำบลและอำเภอได้มีการส่งเสริมอาชีพทอผ้าของไทลื้อ โดยมีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านห้วยโก๋น และนำผ้าทอที่ได้มาจำหน่ายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีตลาดชายแดนไทย-ลาว เป็นแหล่งค้าขายผ้าทอที่สำคัญ ในช่วงวันเสาร์คอนเช้าถึงเที่ยงวันจะมีนายทุนต่างๆ ไปรอรับซื้อผ้าทอของชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋น รวมทั้งไทลื้อเมืองเงินของประเทศลาวอีกด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจรวบรวม ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อที่ได้แสดงออกในบริบทต่างๆ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น จังหวัดน่าน อันจะทำให้ทราบว่าชาวไทลื้อ ได้สร้างและแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทลื้อในสถานการณ์ใดบ้าง รวมทั้งแสดงออกผ่านกลวิธีทางวัฒนธรรมอย่างไร อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อมีบทบาทและหน้าที่ต่อกลุ่มชนชาวไทลื้อที่ส่วนใหญ่อพยพมาจาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนามทางคติชนประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน
๒. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของคติชนประเภทต่าง ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน
๓. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน

สมมติฐานของการวิจัย

ชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น จังหวัดน่านที่อพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ไทลื้อผ่านข้อมูลคติชนประเภทต่างๆ โดยมีนโยบายระดับโรงเรียน ตำบล และอำเภอ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นปัจจัยส่งเสริม

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเชื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน โดยพิจารณาจากข้อมูลทางคติชนประเภท ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อ และเพื่อให้การค้นคว้า วิจัยในครั้งนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่ผู้วิจัยต้องศึกษา รวบรวมข้อมูลบางประการของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อ บ้านห้วยโก๋นด้วย นั่นคือ กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ลัวะ เหาะ และคนเมือง

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยมีข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับคำสำคัญในวิทยานิพนธ์ ดังต่อไปนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๓๓: ๑๕๖)

อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา แตกต่างจากพวกเขา หรือ คนอื่น อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” หรือ “คนอื่น” หรือกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ เกิดควบคู่กันไป (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างถึงใน สมหมาย ชินนาค, ๒๕๔๗: ๑๕๐-๑๕๑)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น (สมหมาย ชินนาค, ๒๕๔๗: ๑๕๑)

ขมุ* ในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่อาศัยอยู่ในบ้านใหม่ไชยสงคราม ตำบลห้วยโก๋น และใช้ภาษาขมุเป็นภาษาประจำถิ่น (สำนักงานอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๕: ๓๓)

ลัวะ^๒ ในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่อาศัยอยู่ในบ้านสบปิ่น บ้านห้วยคง และบ้านห้วยทรายขาว ตำบลห้วยโก๋น และใช้ภาษาลัวะเป็นภาษาพูดประจำถิ่น (สำนักงานอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๕: ๒๐)

* ขมุ ตามความหมายที่ปรากฏในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ แปลว่า คน และหมายถึงชาวเขากลุ่มเล็ก ๆ พบในภาคเหนือ โดยเฉพาะบริเวณชายแดนจังหวัดเชียงรายและจังหวัดน่านส่วนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ๒๕๔๐: ๖)

^๒ ลัวะ ตามความหมายที่ปรากฏในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บริเวณชายแดนไทยและลาวในจังหวัดน่าน (ภัทริยา อิมเรวัต, ๒๕๔๑: ๕)

ลัวะ ตามความหมายของชลธิรา ศักยวัตนา คือกลุ่มชนที่มีภาษาอยู่ในสาขามอญ-เขมร คำว่าคำลัวะ เป็นชื่อเรียกชาติพันธุ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิม ส่วน “ ลัว ” เป็นชื่อเรียกที่ไทยใช้เรียก ลัวะซึ่งมีนัยทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นคนท้องถิ่นเดิม (ชลธิรา ศักยวัตนา, ๒๕๓๐: ๒๒)

ไทลื้อ^๓ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ที่อาศัยอยู่บ้านห้วยโก๋น ตำบลห้วยโก๋น และ ใช้ภาษาถือเป็นภาษาประจำถิ่น (สำนักงานอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๕: ๑๔)

เหาะ^๔ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์เหาะที่อาศัยอยู่บ้านปางหก และบ้านปิ่น ตำบลห้วยโก๋น ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ แต่เอื้อน ๆ ไปทางลำพูน เชียงใหม่ (สำนักงานอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๕: ๘)

ข้าวจ้ำ (ขะจ้ำ) หมายถึง ผู้ที่ทำพิธีกรรมเพื่อติดต่อหรือสื่อสารกับผีต่าง ๆ ตามความเชื่อของกลุ่มชน โดยใช้วิธีเก็บเมล็ดข้าวสารเพื่อเสีียงทาย ฯลฯ

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ขมุ ถั่ว เหาะ และคนเมือง
๒. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยา – มานุษยวิทยา โดยเฉพาะแนวคิดที่ใช้อยู่เกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยา
๓. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการสร้างและการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ โดยเน้นข้อมูลประเภท คำานาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกายและหัตถกรรมพื้นบ้าน
๔. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา
๕. เรียบเรียงผลการวิจัย
๖. สรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับคำานาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัด น่าน
๒. ทำให้เข้าใจบทบาทของคติชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อในบริบททางสังคมและสถานการณ์ต่าง ๆ
๓. เป็นแนวทางในการศึกษาและอธิบายเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

^๓ คือ ตามความหมายที่ปรากฏในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อนั้น คือ ไคลื้อ ไทลื้อ หรือไทยลื้อ คือชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในตระกูลไท และมีภูมิสำเนาเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน (สมใจ แจงใจ และวีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๔๑: ๕)

^๔ เหาะ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบรรพบุรุษเป็นคนพื้นเมืองเหนือ อพยพมาจากเชียงใหม่ มีภาษาพูดแบบคนเมืองเหนือแต่เอื้อน ๆ เสียงเบา สำเนียงคล้ายเชียงใหม่ (สำนักงานอำเภอเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๕: ๘)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ (๒๕๔๖) เป็นหนังสือรวมบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ได้แก่ บทความ “ฝันกับคนม้ง:พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ” ของ อริยญา ศิริผล ซึ่งมุ่งศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ฝันกับกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง อริยญาได้อธิบายให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ของรัฐที่กักขังชาวม้งกับภาพลักษณ์อันเลวร้ายของฝันและจากกระบวนการดังกล่าว ได้สร้างภาพตัวแทนของชาวม้งขึ้น ด้วยปฏิบัติการทางด้านภาษาผ่านทางกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสาธารณะทำให้ภาพตัวแทนดังกล่าว กลายเป็นภาพแห่งความจริง ก่อให้อัตลักษณ์ของชาวม้งกลายเป็นเพียงนักปลูกและค้าฝันผู้ทำลายป่า และสร้างปัญหาให้กับสังคมไทย ส่งผลให้ชาวม้งต้องลุกขึ้นมาได้ตอบ และไม่ยอมจำนนต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ โดยปฏิเสธและขัดขืนต่ออัตลักษณ์ที่เป็นลบและถูกยึดเย็บจากคนภายนอก

บทความ “ชนเผ่าอาข่า: ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ” ของ ปนัดดา บุญยสารระนัย เป็นบทความที่มุ่งวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์โดยรัฐและสังคมไทยให้ชาวอาข่ากลายเป็นชนเผ่าที่ล้าหลัง สกปรก มีประเพณีและพฤติกรรมทางเพศแบบล่าสัตว์ อัตลักษณ์ประดิษฐ์ถูกสร้างและผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมในสื่อของรัฐ รวมถึงสื่อสาธารณะ เช่น รายการละครโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และบทเพลง ชาวอาข่าจึงมีทั้งกลุ่มที่อยู่ในภาวะจำยอมต่อภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้น และกลุ่มที่พยายามต่อสู้เพื่อรักษาภาพลักษณ์ที่ถูกต้อง

บทความ “พิธีมะเนากับตัวตนคนกะฉิ่น” ของ รัตนา บุญมัธยะ เป็นบทความที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีมะเนากับการสร้างความเป็นตัวตนของคนกะฉิ่น ตลอดจนการแสวงหาพื้นที่ทางสังคม และการแสดงออกทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงตัวตนของกลุ่มอันเป็นการเสริมสร้างอำนาจต่อรองของคนต่อสภาพความยุ่งยากทางเศรษฐกิจ และการเมืองในประเทศสหภาพพม่า ผลการศึกษาสรุปว่า ความเป็นตัวตนของคนกะฉิ่นที่แสดงผ่านพิธีมะเนาที่เมืองมิจิน่า มีหลายมิติที่ซ้อนทับกันอยู่ ด้านหนึ่งเป็นการสื่อถึงตัวตนของคนกะฉิ่นในด้านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม มนุษย์ และความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองที่มีมาอยู่ยาวนาน อีกด้านหนึ่งมีนัยทางการเมือง ที่สื่อความคิดของผู้นำและปัญญาชนชาวกะฉิ่นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องที่จะมีสิทธิ เช่น เรื่องการแบ่งปันอำนาจการเมืองการปกครอง

บทความเรื่อง “การเปลี่ยนศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย” ของ ขวัญชีวัน บัวแดง บทความเรื่องนี้นำเสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย จากการถือผีมาเป็นนับถือคริสต์ และพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชาวกะเหรี่ยง เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ ทั้งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ และอำนาจทางสังคม เพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคมของตนเองให้ดีกว่าเดิม ในท่ามกลางความสัมพันธ์ที่มีคนพื้นราบภายนอกและกับรัฐที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อัตลักษณ์ใหม่ของชาวกะเหรี่ยงจึงมีลักษณะที่ผสมผสานและยืดหยุ่นระหว่างอัตลักษณ์ดั้งเดิมและอัตลักษณ์ที่รับมาจากภายนอก

บทความเรื่อง “อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งท่ามกลางความทันสมัย” ของ ประสิทธิ์ ลีปรีชา เป็นบทความอีกเรื่องที่อยู่ในหนังสือรวมบทความ **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ** โดยเป็นการนำเสนองานวิจัยที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบเครือญาติของชาวม้งในภาคเหนือของไทย งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบระหว่างการครอบงำของอัตลักษณ์ทางการ และการแปรอัตลักษณ์แบบทางการให้กลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น อัตลักษณ์ทางเครือญาติของม้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมถูกสร้างขึ้น ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ในรูปแบบของนิยายปรัมปรา และกระบวนการของผู้นำในการหล่อหลอมคนในสังคม ให้เป็นกลุ่มอุดมคติเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วรูปแบบของวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมของคนม้ง ล้วนแฝงไว้ด้วยนัยของการผลิตซ้ำเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเครือญาติทั้งสิ้น

ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ (๒๕๔๗) เป็นหนังสือรวมบทความที่นำเสนอเกี่ยวกับการใช้แนวคิดในการศึกษาชาติพันธุ์ มีบทความที่สำคัญได้แก่ “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย” ของ จวีวรรณ ประจวบเหมาะ ซึ่งนำเสนอแนวทางการศึกษาปรากฏการณ์ชาติพันธุ์ในสมัยต่างๆ ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชาติพันธุ์ เช่น แนวคิดชาติพันธุ์ธำรง แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ และนำเสนอบทสรุปการเปรียบเทียบลักษณะสำคัญของแนวทางศึกษาชาติพันธุ์ต่างๆ และอิทธิพลที่มีต่อการศึกษาชาติพันธุ์ในสังคมไทย ผู้เขียนบทความสรุปให้เห็นว่า การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในแนวดั้งเดิม ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดของโครงสร้าง-การหน้าที่ ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๒๐ ก็ยังสืบทอดกันต่อมาแม้ในยุคหลังชาติพันธุ์ธำรงนี้

หนังสือ **ความเป็นไทย/ความเป็นไท (๒๕๔๗)** มีบทความที่สำคัญหลายเรื่อง ได้แก่ “การแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม” ของ พิเชฐ สายพันธ์ ซึ่งบทความชิ้นนี้มุ่งให้ความสนใจต่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทในประเทศเวียดนามเป็นหลัก โดยนำเสนอใน

กรอบความคิดเรื่อง การแปลงผ่านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ เวียดนาม และผลการศึกษาทำให้ได้ข้อมูลว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งไม่คงที่ อัตลักษณ์ที่เคยใช้แสดง ในเงื่อนไขหนึ่งสามารถเปลี่ยนไปสู่อัตลักษณ์อื่นได้

บทความเรื่อง “การเมืองว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของไทยอาหม” ของ คำรงพล อินทร์จันทร์ เป็นบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้ระเบียบวิธีทางมานุษยวิทยาแบบ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้นำองค์กรสำคัญที่เป็นแกนหลักในการฟื้นฟูภาษาและ วัฒนธรรม และใช้พื้นที่บริเวณชุมชนปัดซาทุ เมืองสิทสาคร เป็นหน่วยวิเคราะห์ระดับชุมชนและ ปฏิบัติการทางประเพณีและพิธีกรรมในภาคแสดงอัตลักษณ์ของคนไทยอาหม ผลสรุปของงานวิจัย ชี้ให้เห็นว่าขบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มไทยอาหมเป็นภาคปฏิบัติการของอุดมการณ์ ในการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่มีแกนทางวัฒนธรรมเป็นพลังในการขับเคลื่อนเพื่อแสดงอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มใน โลกปัจจุบัน

บทความเรื่อง “ตำนานและพิธีกรรมบูชาผีเมือง: การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของไทย พวนและผู้ไทในประเทศไทย” ของ ปฐม หงษ์สุวรรณ บทความนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึง ชาวผู้ไทที่เรณู นคร ไทพวนที่หนองผือ ตำนานผีเมืองของชาวผู้ไท (เจ้าปู่ปลา) และไทพวน (อ้ายท้าวหล้า) พิธี กรรมการเช่นผีเมืองของไทยพวนและผู้ไท การทรงเจ้าเข้าผีในพิธีกรรมเช่นผีเมืองของไทยพวนและผู้ ไท บทบาทของผีเมืองในการสร้างสำนึกข้ามพรมแดนไทย – ลาว และจากผลการศึกษาผู้วิจัยสรุป ได้ว่า ความคิดแยกของผีของคนไทยทั้งสองกลุ่มล้วนวางอยู่บนฐานร่วมกัน คือ ลัทธิความเชื่อใน อำนาจเหนือธรรมชาติ และลัทธิบูชาผีบรรพบุรุษ อันเป็นลักษณะสากลของลัทธิความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งปรากฏอยู่ในคนไทกลุ่มอื่นๆด้วย พิธีกรรมบูชาผีเมืองจึงเป็นทางออกให้ชนกลุ่มน้อยอันเป็น วัฒนธรรมราษฎร์ในสังคมใหม่ ได้แสดงจิตสำนึกเพื่อเป็นการยืนยันในเผ่าพันธุ์ในอดีตของตน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม

วาทกรรมอัตลักษณ์ (๒๕๔๗) เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความเกี่ยวกับการศึกษาอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์หลายบทความได้แก่ “พิจารณาความเป็นกระเหรี่ยงจากการแสดง “จ่า” ของขวัญชีวิตัน บัวแดง บทความนี้ศึกษาการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของคนกระเหรี่ยงในเขตชุมชนกระเหรี่ยงพื้นที่อำเภอ ท่าสองยาง จังหวัดตาก โดยศึกษาจากการแสดงละครจ่า บทความชี้ให้เห็นว่าการแสดงที่แม้จะมีหลาย องค์ประกอบที่มีต้นกำเนิดมาจากวัฒนธรรมอื่น แต่ได้ถูกทำให้มีความหมายในบริบทของเฉพาะกลุ่ม วัฒนธรรมของตน ได้แก่ เรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ที่ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และอยู่เย็นเป็นสุข เป็น การแสดงออกซึ่งเรื่องราวของคนกระเหรี่ยงที่คนดูประทับใจและถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเป็น

ตัวคนเดียวกันระหว่างคนคู่กับคนแสดง และเป็นการเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ให้ความบันเทิงและเกิดความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน

บทความ “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง” ของ ประสิทธิ์ ลิปรีชา เป็นงานวิจัยที่เก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนา ในชุมชนม้ง จังหวัดน่าน ตาก เชียงใหม่ และ เพชรบูรณ์ ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยสรุปได้ว่า การที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่มีตัวหนังสือเขียนเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์ของตนเองกับการที่ได้ทำสงครามต่อต้านจากผู้รุกรานชาว จีนมานาน และในที่สุดถูกผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์จากประเทศจีน ทำให้ชาวม้งสร้าง และแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองผ่านกลไกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เป็นหลัก และในความเป็นจริงแล้ว อุดมการณ์ความเป็นชาติพันธุ์ม้งยังถูกปฏิบัติการ และซึมซับแก่สมาชิกอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่มีกระบวนการและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปเท่านั้น

บทความใน วาทกรรมอัตลักษณ์ ที่น่าสนใจยิ่งอีกเรื่องคือ “การฟื้นฟูและสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่าในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน” ของ ปณิตดา นุชขสาระนัย เป็นบทความที่มุ่งเสนอให้เห็นภาพชีวิตสังคมและวัฒนธรรม และกระบวนการคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่าในหมู่บ้านบ้ำง่า เขตเมืองเขียวจิ แคว้นสิบสองปันนา ที่มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนอาข่าในประเทศไทย และปรากฏการณ์กระบวนการฟื้นฟูและการสร้างอัตลักษณ์ของชาวฮานี/อาข่าในประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้นจากการประชุมอันว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวฮานี/อาข่า ผลการศึกษาสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านสำนักทางประวัติศาสตร์เรื่องการสืบสายตระกูลและระบบเครือญาติแม้ว่าชาวฮานีและอาข่าจะถูกแบ่งแยกด้วยบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพรมแดนรัฐชาติที่ต่างกัน แต่พรมแดนทางวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่น ได้ทำให้ชาวอาข่าสามารถปรับตัวมาได้ตลอดช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาค

๒. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดน่านและกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ถั่ว และขมุ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๖) ได้เขียนหนังสือเรื่อง ๓๐ ชาติในเชียงราย ซึ่งเป็นหนังสือที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาติต่าง ๆ ทั้ง ฮ่อ พม่า เขมร มลายู จีน ฝรั่งเศส ถั่ว ขมุ รวมทั้งชนชาติไทกลุ่มต่างๆ คือ ไทยวน ไทใหญ่ ไทเขิน ไทเหนือ ลาว ไทห่า ไทย และ ไทลื้อ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อนั้นยังแบ่งเป็นหลายกลุ่ม คือ ลื้อแจ้ ลื้อน้ำอู ลื้อเชียงรุ่ง ลื้อห้วยมิ่ง และลื้อเชียงคำ

ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม การแต่งกาย การอยู่กิน คติความเชื่อต่าง ๆ ของแต่ละกลุ่มชนดังกล่าว

ในหนังสือ **ชวาม่าน: คนหมุ่มมาก และคนกลุ่มน้อยในเมืองม่าน (๒๕๓๐)** ซึ่งจัดพิมพ์โดยกรมศิลปากรเนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติม่าน วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๓๐ เป็นเอกสารที่กล่าวถึงสภาพโดยทั่ว ๆ ไปของเมืองม่าน คนเมืองอันเป็นคนหมุ่มมาก และคนกลุ่มน้อย อันประกอบด้วย ลื้อ ถิ่น (ลัวะ) ขมุ ม้ง เมี่ยน ผิดองเหลือง จากการศึกษาเรื่องชาวลื้อ พบว่าลื้อเป็นชนที่อยู่ในกลุ่มไทลาว มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคนเมือง ส่วนชาวถิ่น(ลัวะ) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมโดย เฉพาะอย่างยิ่งแก่ภาษาคล้ายคลึงกันกับข่าและขมุ โดยชาวขมุจัดเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาอยู่ในตระกูล มอญ-เขมร มีความเชื่อในผีสางเทวดาอันเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติ

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย แน่นหนา (๒๕๓๓) เขียนหนังสือที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและสัมพันธ์กับกลุ่มชนชาติไท นั่นคือ หนังสือ **ผ้าล้านนา: ยวน ลื้อ ลาว** โดยรายละเอียดของหนังสือ เป็นการนำเสนอเรื่องราวการศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอของกลุ่มคนไทในล้านนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีต ผู้เขียนกล่าวถึง ชนเผ่าไท ๓ กลุ่ม ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ และลาว ซึ่งมีรูปแบบในการทอผ้าที่สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า และในขณะที่เดียวกันก็ยังคงแสดงถึงลักษณะพิเศษเฉพาะของแต่ละแห่งด้วย และในปี ๒๕๔๒ บทความเรื่อง **“ผ้าไทลื้อ: การผลิตผ้าทางวัฒนธรรม”** ของ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ชีสแมน แน่นหนา เป็นอีกบทความหนึ่งที่กล่าวถึงผ้าทอไทลื้อที่ได้รับอิทธิพลจากการปรับตัว และการผสมผสานให้กลมกลืนกับสังคมใหญ่ กระแสการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอก ตลอดจนความพยายามในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของตนขึ้นมาใหม่ เป็นผลให้วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในโครงสร้างของผ้าทอที่ผลิตซ้ำ

ในปี ๒๕๔๑ มีหนังสือที่มีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับคตินิยมประเพณีและความเชื่อของชาวเขาเผ่าต่างๆ จำนวน ๑๑ เผ่าซึ่งคณะนักวิจัยสถาบันวิจัยชาวเขา ได้ร่วมกันเขียนขึ้นจากความรู้และประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขาโดยตรง คือ หนังสือ **ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนต่างวัฒนธรรม** ของสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ในงานวิจัยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ผีของชาวลัวะ และขมุ ผลการวิจัยพบว่าชาวขมูมีการเช่นไหว้ผีอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน โดยพิธีเช่นไหว้ผีส่วนใหญ่บุคคลภายนอกสามารถเข้าร่วมได้ถ้าปฏิบัติตามขั้นตอนของพิธีกรรมได้ถูกต้อง แต่มีข้อยกเว้นในพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษซึ่งห้ามบุคคลภายนอกเข้าร่วม แม้ชาวขมุด้วยกันเองถ้ามิได้เป็นสมาชิกก็ไม่สามารถเข้าร่วมพิธีได้

สำหรับชาวต่างชาติมีข้อห้ามสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี คือ ห้ามเข้าไปในบริเวณหรือ สถานที่ที่ปีกตาแหลวเค็ดขาด ถ้าใครฝ่าฝืนจะโดนปรับเพราะทำให้ต้องเริ่มประกอบพิธีใหม่

อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไทย: กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน ของรัตนาพร เศรษฐกุล (๒๕๔๒) เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ธันวาคม ๒๕๔๒ และเป็นงานที่ศึกษาชาวยวนในภาคเหนือของไทย ลื้อในสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน และไทดำในแขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการศึกษาพบว่า คติความเชื่อถือผีมีความสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชุมชนและสังคมในระดับพื้นฐาน ทำให้คนนับถือผีเดียวกันมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครอบครองทรัพย์สินชุมชนร่วมกัน และมีความแตกต่างจากคนอื่น ๆ เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้านผีเมืองซึ่งไม่อนุญาตให้คนภายนอกเข้าไปมีส่วนร่วมได้

ศิวพร ณ ถลาง (๒๕๔๕) ศึกษาเรื่อง ชนชาติไทในนิทาน : แลลอคแ่วนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นงานเขียนที่กล่าวถึงชนชาติไทหลายกลุ่ม ทั้งด้านความเป็นมา ระบบความเชื่อและศาสนา วิถีชีวิต พิธีกรรม วัฒนธรรม ฯลฯ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อนำเสนอให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวไทลื้อผูกพันกับวัฒนธรรมข้าวและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวไทลื้อคือผ้าทอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อหอบคิดตัวไปด้วยไม่ว่าจะไปตั้งหลักแหล่งที่ใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ ของ จารุวรรณ พรหมวัง (๒๕๓๖) เป็นวิทยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอก ตำบลมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่าไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ชาวไทลื้อทุกคนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา แม้จะยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีปะปนอยู่บ้าง และจากการศึกษาวัฒนธรรมพบว่าวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การแต่งกาย มีการเปลี่ยนแปลงน้อย คือ ภาษา ส่วนประเพณีความเชื่อเรื่องการदानธรรม และการทำพิธีส่งเคราะห์เฮิน(บ้าน) จะมีทั้งเปลี่ยนไปและคงรูปเดิมบางประการไว้

การศึกษาบทสวดและพิธีสวดของชาวไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ของ สมพงษ์ จิตอารีย์ (๒๕๔๕) เป็นวิทยานิพนธ์ที่มุ่งศึกษาบทสวดและพิธีสวดของชาวไทลื้อ เพื่อวิเคราะห์บทสวด บทบาทหน้าที่ของพิธีสวดในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อบ้านเกิดบ้านเฮี้ย และบ้านดินตอ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่าพิธีสวดมีบทบาทและหน้าที่ต่อ

ชาวไทลื้อหลายประการ คือ เป็นสิ่งตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี การรวมพลังชุมชนให้เป็นปึกแผ่น เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และพิธีสู่ขวัญทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงของวัฒนธรรม โดยเฉพาะพิธีสู่ขวัญที่มีลักษณะเด่นที่สุดของชุมชนไทลื้อ คือ พิธีสู่ขวัญควายของเกษตรกรหมู่บ้านเกิด ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันของความคงอยู่ของวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิม

ในปี ๒๕๔๕ มีงานค้นคว้าแบบอิสระที่อยู่ในสาขาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับเป็นงานเขียนที่มีความเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับชาวไทลื้อ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่านโดยตรง คือ การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง เฉลิมพระเกียรติเทียมฟ้า สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๒ ของ ธนิกันต์ ทาอ้าย (๒๕๔๕) เป็นหนังสือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของอำเภอ คำขวัญประจำอำเภอ ชนเผ่าต่าง ๆ ในท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อสนองพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นทุรกันดาร ได้ศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ ภาษาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น และประวัติความเป็นมาของชุมชนเพื่อรักษาวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้

หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ซึ่งถือเป็นหนังสือที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ในการนำประเด็นความรู้ต่าง ๆ มาประกอบการวิเคราะห์ คือ หนังสือเรื่อง ลัวะเมืองน่าน ของ ชลธิรา สัตยวัฒนา (๒๕๓๐) เป็นงานเขียนที่ได้ศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านลัวะบนภูคอกยเมืองน่าน แบบแผนวิถีการผลิตและโครงสร้างทางชนชั้นของสังคมลัวะ โลกทัศน์ชาวลัวะและพิธีกรรมเนื่องด้วยการผลิต พิธีกรรมเนื่องด้วยวงจรชีวิต จากการวิจัยพบว่าชาวลัวะทั้งเชื่อและกลัวผีกันมาก ผีมีบทบาทต่อชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมใด ๆ ต้องมีเรื่องของผีเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้หมอผีผู้ประกอบพิธีกรรมก็ยังมีบทบาทในสังคมลัวะเป็นอย่างสูงจนกลายเป็นอภิสิทธิ์ชนที่ไม่ต้องทำการผลิตใด ๆ ก็ไม่อดตาย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ได้แก่ บทความเรื่อง “ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของขมุ” ของปราณี วงษ์เทศ (๒๕๔๓) มีประเด็นที่กล่าวถึงการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวขมุ โดยใช้กรณีศึกษาจากพิธีฆ่าควายเลี้ยงผีเรือนของชาวขมุที่บ้านใหม่ชายแดน กิ่งอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ระหว่างวันที่ ๒๕ - ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อศึกษาความหมายบทบาทสัญลักษณ์ของพิธีกรรมที่มีต่อชาวขมุ รวมทั้งการจัดระเบียบทางสังคม และจารีตประเพณีของชาวขมุที่สะท้อนผ่านพิธีกรรม จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ความสำคัญของพิธีเลี้ยงผีที่มีต่อผู้อยู่คือความเชื่อเรื่องผีเดียวกันช่วย

รักษาความสัมพันธ์ของเครือญาติที่มีชีวิตอยู่ พิธีบูชาผีบรรพบุรุษของชาวขมุจึงชี้ให้เห็นโลกทรรศน์ และ ค่านิยมของเผ่าพันธุ์ที่มีต่อครอบครัว และในปี ๒๕๔๘ มีหนังสือ เกิดเป็นกำมู ของดำรง ทายานิน แปลโดย ปราณี วงษ์เทศ จัดพิมพ์ในศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ เป็นหนังสือที่ผู้เขียนซึ่งเป็นชาวขมุในประเทศลาว ได้กล่าวถึงเรื่องราวของชาวขมุอย่างละเอียดโดยบรรยายสภาพหมู่บ้าน กำมู หมอผีกำมู นายบ้านและหมอพิธี ผีและความเจ็บป่วย พิธีกรรมของหมู่บ้าน ผีแดน ปฏิทินของชาวกำมู สัตว์เลี้ยงของชาวกำมู ชีวิตภายในหมู่บ้านร่มจวล ผีบรรพบุรุษ และชีวิตภายนอกหมู่บ้าน ผู้เขียนให้ข้อสังเกตว่าคนขมุส่วนใหญ่เชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็ผีบ้าน ผีเจ้าที่ ผีแดน ในหมู่บ้านชาวกำมูหมอผีมีความสำคัญมากเพราะมีผีร้ายมากมายในถิ่นที่ชาวกำมูอาศัยอยู่

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าแม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชาวไทลื้อในเมืองน่าน เช่น การศึกษาบทสวดขัณฑ์และพิธีสวดขัณฑ์ของชาวไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ของ สมพงษ์ จิตอารีย์ และ การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง เถลิงพระเกียรติ เทียมฟ้า สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๒ ของ ธนิกานต์ ทาอ้าย แต่ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยของสมพงษ์ จิตอารีย์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับชาวไทลื้อ อำเภอปัว และเน้นศึกษาด้านบทสวดขัณฑ์และพิธีสวดขัณฑ์ ในขณะที่งานของธนิกานต์ ทาอ้าย แม้จะเป็นงานค้นคว้าแบบอิสระที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น แต่งงานชิ้นนี้เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม สำหรับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ (ช่วงชั้นที่ ๒) และไม่ได้ใช้แนวทางการวิเคราะห์ตามแนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และบทบาทหน้าที่ของคติชนแต่อย่างใด ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษารวบรวมข้อมูลคติชนประเภทตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อวิเคราะห์บทบาทของคติชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน